

Przedmiot i działy prawa cywilnego

Tomasz A. Winiarczyk

Przedmiot i działy prawa cywilnego

- prawo cywilne jako gałąź prawa prywatnego
- pojęcie prawa cywilnego
- działy prawa cywilnego
- stosunek cywilnoprawny
- prawa podmiotowe

prawo publiczne a prywatne

- Prawo publiczne – reguluje stosunki prawne między podmiotami prawa, gdy jedna ze stron to podmiot państwowy lub samorządowy wyposażony w kompetencje władcze i możliwość stosowania sankcji przymusu.
 - Strony stosunku nie są równorzędne.
- **Prawo prywatne** – reguluje stosunki prawne pomiędzy **równorzędnymi** podmiotami prawa, których spory mogą być poddane rozstrzygnięciom organów państwowych (sądów) lub polubownych czy mediacjom.

Prawo cywilne – definicja

- gałąź prawa obejmująca zespół przepisów normujących stosunki majątkowe oraz niemajątkowe (pośrednio jednak majątkowe) między osobami fizycznymi, osobami prawnymi oraz innymi jednostkami organizacyjnymi na zasadzie równorzędności podmiotów

Przedmiot prawa cywilnego

- Przedmiotem regulacji cywilnoprawnych są stosunki cywilne
- STOSUNKI CYWILNE – stosunki społeczne o charakterze:
 - majątkowym (stosunki mające za przedmiot interes natury ekonomicznej, własnościowe; dotyczą one społecznego korzystania z dóbr i wymiany tych dóbr i usług)
 - niemajątkowym (dotyczą dóbr nie mających jako takiej bezpośredniej wartości ekonomicznej), w których mogą się ujawnić elementy majątkowe

Prawo cywilne

- Autonomiczna pozycja podmiotów – Uchwała SN z dnia 9 czerwca 1995 r.: „(...) **charakterystyczną cechą stosunków cywilnoprawnych jest równorzędność podmiotów oraz wzajemność (ekwiwalentność) świadczeń...**”
- W większości sytuacji możliwość dowolnego ukształtowania wzajemnych stosunków
- Występowanie elementu majątkowego
 - Bezpośrednio (pożyczka, sprzedaż)
 - Pośrednio (obraza dóbr osobistych, prawa autorskie)
- Typowym sposobem ochrony interesów jest odpowiedzialność odszkodowawcza lub wymuszenie zachowania.

Najważniejsze źródła prawa cywilnego

[1] prawo stanowione (najważniejsze ustawy)

- 1) ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny
- 2) ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy
- 3) ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali
- 4) ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie kodeksu cywilnego
- 5) ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece
- 6) ustawa z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów
- 7) z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta
- 8) ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych
- 9) ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej
- 10) ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze
- 11) ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych
- 12) ustawa z dnia 5 września 2016 r. o usługach zaufania oraz identyfikacji elektronicznej

[2] zwyczaj, np. zwyczaje kupieckie

[3] zasady współżycia społecznego

Działy prawa cywilnego

- Część ogólna
- Prawo rzeczowe
- Prawo zobowiązań
- Prawo spadkowe
- Prawo rodzinne
- Prawo na dobrach niematerialnych

Część ogólna

- Obejmuje ona wyjęte przed nawias zasady ogólne, wspólne dla pozostałych działów instytucje prawa cywilnego z uwzględnieniem działów uregulowanych poza Kodeksem cywilnym:
 - osoby i inne podmioty w prawie
 - dobra osobiste
 - czynności prawne
 - przedstawicielstwo
 - przedawnienie
 - terminy
 - warunek

Prawo rzeczowe

- Reguluje prawo własności, użytkowanie wieczyste, ograniczone prawa rzeczowe oraz posiadanie.
- Opisuje nabywanie i utratę a także problematykę ochrony praw rzeczowych oraz posiadania.

Prawo zobowiązań

- Reguluje wymianę dóbr i usług.
- Zajmuje się zagadnieniem świadczeń jednych podmiotów na rzecz drugich, w tym odpowiedzialnością za niespełnianie świadczeń w sposób właściwy.

Prawo spadkowe

- Reguluje zasady dziedziczenia spadku w wyniku śmierci osoby fizycznej, w szczególności tryb powołania do dziedziczenia oraz konsekwencje z tego wynikające.

Prawo rodzinne

- Reguluje problematykę:
 - małżeństwa, praw i obowiązków małżonków
 - stosunków między rodzicami a dziećmi
 - obowiązku alimentacyjnego
 - pokrewieństwa i powinowactwa
 - kurateli i opieki
 - przysposobienia (adopcji)
- Uregulowane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Prawo na dobrach niematerialnych

- Zajmuje się zagadnieniami:
 - Dóbr osobistych nieintelektualnych
 - Życie i zdrowie
 - Cześć, honor, dobre imię
 - Imię, nazwisko, pseudonim
 - Swoboda sumienia i wyznania
 - Wolność, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania
 - Dóbr osobistych intelektualnych:
 - Prawa autorskie i prawa pokrewne
 - Prawa własności przemysłowej

gałęzie wyodrębnione z prawa cywilnego

- Prawo handlowe prywatne
 - Prawo spółek
 - Prawo spółdzielcze
- Prawo morskie
- Prawo pracy (vide art. 300 Kodeksu pracy)

Stosunek cywilnoprawny

- stosunek społeczny, w którym wzorce zachowań regulowane są przez prawo a podmioty są sobie równorzędne
- ustanowiona przez prawo równorzędna więź o charakterze powinnościowym pomiędzy ludźmi lub utworzonymi przez nich podmiotami

Przedmiot stosunku cywilnoprawnego

- Zachowanie się ludzi, związane z ich współistnieniem (koegzystencją) w społeczeństwie, odpowiadające wzorowi ustalonemu przez normy cywilnoprawne, i przez nie wyznaczane:
 - winno ono mieć charakter powtarzalny
 - można zachowywać się czynnie (**działać**) lub biernie (**zaniechać** swoich działań lub znosić działania innych)
- Zachowania ludzi dotyczą z kolei rozmaitych przedmiotów czy zjawisk jak:
 - rzeczy
 - energia
 - zwierzęta

Treść stosunku cywilnoprawnego

- ogół cech podmiotów prawa, które decydują o zajmowanych przez te podmioty rolach w stosunku prawnym
- w stosunku prawnym istnieje zawsze określona zależność:

uprawniony — zobowiązany

Prawo podmiotowe

- **Wynikająca ze stosunku prawnego sfera możliwości postępowania w określony sposób, przyznana przez normę prawną w celu ochrony interesów podmiotu uprawnionego i przez normę prawną zabezpieczona.**
- Jedno uprawnienie lub wiązka uprawnień

- Prawo podmiotowe istnieje bez względu na to czy uprawniony z niego korzysta.
- Wynika ono ze stosunku prawnego, zatem każdemu prawu podmiotowemu odpowiadają obowiązki polegające na zakazie nieuzasadnionej ingerencji w sferę tego, co wolno uprawnionemu.
- Prawo podmiotowe jest prawem przyznanym przez normę prawną.
 - Norma określa fakty prawne, w których następstwie powstają poszczególne prawa.
- Zabezpieczenie prawa podmiotowego przez normę prawną polega na tym, że w razie jego naruszenia państwo umożliwi podmiotowi uprawnionemu skorzystanie z pomocy aparatu państwowego.

Klasyfikacje praw podmiotowych

- Bezwzględne i względne
- Majątkowe i niemajątkowe
- Przechodnie i nieprzechodnie
 - zbywalne i niezbywalne (dotyczą praw niemajątkowych)
 - dziedziczne i niedziedziczne
- Wolne i związane (podmiotem może być wyłącznie podmiot innego prawa)
- Samoistne i akcesoryjne (mogą powstać i istnieć tylko w związku z innymi prawami, dla których stanowią wzmocnienie)

Prawa względne i bezwzględne

- **Prawa podmiotowe bezwzględne są to te prawa, które są skuteczne przeciwko każdej osobie (*erga omnes*).**
- Ich odpowiednikami są obowiązki nieograniczonej liczby osób do zaniechania działań naruszających prawo podmiotowe.
- Prawa bezwzględne istnieją w ramach stosunków jednostronnie zindywidualizowanych.
- **Prawa względne są skuteczne przeciwko oznaczonej osobie lub osobom.**
- Ich odpowiednikami są obowiązki drugiej strony dotyczące określonego zachowania (działania lub zaniechania).
- Prawa względne występują w ramach stosunków dwustronnie zindywidualizowanych (*inter partes*).

Obowiązek

- Nakazany lub zakazany sposób zachowania się, który może zostać wymuszony na drodze działań prawnych (polubownie lub przy pomocy organów państwowych; rzadko można zastosować samopomoc)

- Uprawniony ma dużą swobodę.
 - Może zrealizować swoje uprawnienie w dowolnej chwili (z zastrzeżeniami), może też dać sobie spokój.
- Zobowiązany za to znajduje się w innym położeniu — on musi w zasadzie wypełniać żądania uprawnionego w sposób i w czasie oznaczonym przez owego uprawnionego, chyba że normy prawne regulują daną sytuację inaczej.
 - Dodatkowo jeśli zobowiązany nie dostosuje się do żądania, mogą go spotkać represje pogarszające jeszcze jego położenie.

Normatywne postacie praw podmiotowych

- Korzystanie z prawa podmiotowego polega na:
 - możliwości podejmowania przez uprawnionego wszelkich działań (dopuszczalnych w świetle obowiązujących w społeczeństwie klauzul generalnych) w odniesieniu do oznaczonego dobra,
 - możliwości żądania od konkretnej osoby konkretnego zachowania się,
 - możliwości jednostronnego kształtowania określonych stosunków prawnych.
- Wyróżniamy zatem:
 - prawa podmiotowe bezpośrednie
 - roszczenia
 - prawa kształtujące

Rodzaje stosunków prawnych

- **Jednostronnie zindywidualizowane** – łączące dany podmiot z bliżej nieokreślonym kręgiem podmiotów, np.:
 - Własność
 - Dobra osobiste
- **Dwustronnie zindywidualizowane** – pomiędzy podmiotami dającymi się ściśle określić, np.:
 - Pożyczka lub użyczenie lub kredyt
 - Najem lub dzierżawa lub leasing
 - Umowa o dzieło lub zlecenie
 - Zastaw lub hipoteka
 - Odpowiedzialność z czynu niedozwolonego

Wykonywanie prawa

- Osobiście
- Za pośrednictwem
 - przez przedstawiciela ustawowego
 - przez pełnomocnika

Nadużycie prawa podmiotowego

Art. 5 kc

„Nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony”

Dynamika stosunku prawnego

- Stosunek prawny może:
 - powstać
 - zmienić swą treść
 - ustać
- Powstanie stosunku wiąże się z nabyciem jakiegoś prawa.
- Za powstanie, zmianę lub ustanie stosunku prawnego odpowiadają fakty prawne.